

PIOTR WRÓBLEWSKI

ONTOLOGIA SPOŁECZNA LITERATURY RELIGIJNEJ –
MIKROŚWIATY SIOSTRY FAUSTYNY KOWALSKIEJ
I PROBLEM RZECZYWISTOŚCI

W artykule zamierzam zanalizować mikroświaty urodzonej w 1905 r. Heleny Kowalskiej, która wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosiernej, przyjmując imię Faustyna. Posłużę się kategoriami wpracowanymi w ramach socjologii fenomenologicznej. Podstawy teoretyczne będę kształtował na podstawie prac Alfreda Schütza¹: artykuł *O wielości rzeczywistości* i esej *Don Kichot i problem rzeczywistości* oraz szkic Edmunda Husserla² *Soziale Ontologie und deskriptive Soziologie* z dzieła *Zur Phanomenologie der Intersubjektivität*. Materiał empiryczny znalazłem w zeszytach spisanych przez siostrę Faustynę między 1934 i 1938 r. Całość tych zapisków, zatytułowana *Dzienniczek*, została opublikowana po raz pierwszy za zgodą władzy kościelnej w 1983 r.³ Tekst zawiera dane ukazujące świat przeżywany zakonnicy.

Moja teza brzmi następująco: *Dzienniczek* można traktować z perspektywy socjologii fenomenologicznej jako zapis świata działania zakonnicy, która doświadcza odkrycia powołania, komunikując się w obrębie różnych mikroświatów. Podstawowym obszarem jest dla niej mikroświat religijny. Znajdują się w nim różne postacie i fakty, pozwalające Faustynie na speł-

Dr hab. PIOTR WRÓBLEWSKI – Instytut Socjologii, Uniwersytet Śląski; adres do korespondencji: ul. Bankowa 11, 40-007 Katowice; e-mail: piotr.wroblewski@us.edu.pl

¹ A. SCHÜTZ, *O wielości rzeczywistości*, w: TENŻE, *O wielości światów*, tłum. B. Jabłońska, Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS 2009, s. 17-56; TENŻE, *Don Kichot i problem rzeczywistości*, tłum. D. Lachowska, „Literatura na świecie” 1985, nr 2, s. 246-268.

² E. HUSSERL, *Soziale Ontologie und deskriptive Soziologie* w: TENŻE, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität*, The Hague: Martinus Nijhoff 1973, s. 98-104.

³ *Dzienniczek Sługi Bożej S. M. Faustyny Kowalskiej*, Kraków: Zgromadzenie SS. Matki Bożej Miłosierdzia 1983.

nienie misji i już za życia zjednoczenie się z Jezusem. Funkcjonuje jeszcze w obrębie innych doświadczanych sfer życia: mikroświata snów, marzeń i mikroświata życia codziennego.

W trakcie analizy przedstawię doświadczenia: działającej jednostki (Faustyny) oraz „innych” (spowiedników, przełożonych zakonnych, sióstr oraz lekarzy). Chciałbym podkreślić, że omawiane procesy ujmuję w ramach podejścia fenomenologicznego⁴. *Dzienniczek* był również wcześniej przedmiotem studiów z zakresu teologii⁵ oraz opisów uwzględniających stanowiska religioznawstwa⁶ oraz psychologii⁷ i psychiatrii⁸.

FORMY BYTU SPOŁECZNEGO

Będę nawiązywał do rozumienia pojęcia „ontologia społeczna”, przedstawionego przez Edmunda Husserla (1910) i rozwijanego później w przez innych badaczy – Czesława Znamierowskiego, a współcześnie przez Johna Searle’a i Raimo Tuomela⁹. To pojęcie będzie dla mnie oznaczało, za Znamierowskim, naukę aprioryczną zmierzającą do ustalenia „prawd ogólnych, dotyczących wszelkiej formy (realnej lub możliwej) bytu społecznego”¹⁰. Według autora dzieła *Ocena i normy* ontologia społeczna to podstawa socjologii i innych nauk społecznych. Projekty tego typu badań ontologicznych prowadzone są obecnie w wielu ośrodkach naukowych, a w Europie jedna z grup badawczych związana jest z Uniwersytetem Cambridge (Tony Lawson i inni)¹¹. Pod pojęciem literatury religijnej rozumiem, za Tho-

⁴ Z. KRASNODĘBSKI, *O związkach fenomenologii i socjologii. Wprowadzenie*, w: *Fenomenologia i socjologia. Zbiór tekstów*, wyb. i red. Z. Krasnodębski, Warszawa: PWN 1989.

⁵ I. RÓŻYCKI, *Nabożeństwo do Miłosierdzia Bożego. Studium teologiczne „Dzienniczka” bł. s. Faustyny Kowalskiej na temat Nabożeństwa*, Kraków: Pracownia AA 1999.

⁶ Z. MIKOŁEJKO, *Św. Maria (Faustyna Helena Kowalska) Sługa szalona i zbuntowana*, w: TENŻE, *Żywoty świętych poprawione*, Warszawa: Iskry 2004.

⁷ R. SULIKOWSKI, *Cela w Plocku. „Dzienniczek” Siostry Faustyny w świetle psychologii*, <http://www.katolik.pl/cela-w-plocku---rdquo-dzienniczek-rdquo--siostry-faustyny-w-swietle-psychologii,22424,416,cz.html>

⁸ J. STROJNOWSKI, *Siostra od miłosierdzia*, „Charaktery. Magazyn psychologiczny” 1998, nr 4, s. 40-42.

⁹ J.R. SEARLE, *Umysł na nowo odkryty*, Warszawa: PWN 1998; R. TUOMEL, *Social Ontology: Collective Intentionality and Group Agents*, New York: Oxford University Press 2013.

¹⁰ Cyt. za: G. LORINI, *Ontologia społeczna Czesława Znamierowskiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2010, nr 4, s. 21-30.

¹¹ T. LOWSON, *A Conception of Social Ontology*, <http://www.csog.econ.cam.ac.uk/documents/AConceptionofSocialOntology.pdf>

masem Hannem, utwór literacki, w którym postaci ukazują obecność boskości¹². To jedna z możliwości rozumienia tego pojęcia, wskazująca, że praca literacka jest religijna, jeżeli odśłania widzialną lub niewidzialną obecność lub potencjalność tego, co boskie¹³.

Alfred Schütz odwoływał się do tezy Williama Jamesa o wielości porządków rzeczywistości, określanymi mianem mikroświatów. Wskazywał, że można wyróżnić (1) świat zmysłowy, czyli świat życia codziennego, (2) świat nauki, (3) światy religii, a wreszcie światy indywidualnych poglądów, (4) światy szaleństwa lub (5) fantazji¹⁴. Przedmioty, o których myśli człowiek, odnoszą się do konkretnego mikroświata. Poszukiwania badawcze Schütza dotyczą struktury intersubiektywnych doświadczeń ludzi. W eseju o dziele Cervantesa wykazuje, że „istotą tragedii Don Kichota jest odkrycie, że nawet jego prywatny mikroświat, królestwo rycerstwa, może być zaledwie snem, a jego uroki – ulotnymi cieniami”¹⁵. W punkcie kulminacyjnym powieści rycerz uznaje mikroświat codzienności, obszar, gdzie króluje myślenie potoczne. Schütz był przekonany, że owe światy mają ograniczone znaczenie. Mikroświat czynnego działania to podstawa doświadczenia rzeczywistości¹⁶. Metodę zaproponowaną przez autora dzieła *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, a potem zastosowaną na przykładzie postaci związanych z fikcją literacką – Don Kichot, Tereźjasz – chciałbym zastosować do analiz doświadczeń, które przeżyła postać historyczna – Faustyna Kowalska, zakonnica ze Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia.

ŚRODOWISKO – *UMWELT*

Siostra Faustyna urodziła się w 1905 r. w chłopskiej rodzinie we wsi Głogowiec, na ziemi łęczyckiej, na pograniczu Mazowsza i Wielkopolski, w rodzinie Stanisława i Marianny Kowalskich¹⁷. Na chrzcie otrzymała imię Helena. Rodzice posiadali małe gospodarstwo rolne¹⁸. Ukończyła trzyletnią

¹² T. HANNA, *A Question: What Does One Mean by 'Religious Literature'?*, „Comparative Literature Studies” 2 (1965), No. 4, s. 375-385.

¹³ Tamże, s. 380-382.

¹⁴ A. SCHÜTZ, *O wielości światów*, s. 17-18.

¹⁵ TENŻE, *Don Kichot i problem rzeczywistości*, s. 265.

¹⁶ TENŻE, *O wielości światów*, s. 36-37.

¹⁷ Fakty z życia s. Faustyny Kowalskiej przytaczam na podstawie biografii napisanej przez Ewę K. Czaczkowską – E.K. CZACZKOWSKA, *Siostra Faustyna. Biografia świętej*, Kraków: Wydawnictwo ZNAK 2012.

¹⁸ Tamże, s. 20-21.

szkołę podstawową. W czasie pierwszej wojny światowej w jej rodzinnej miejscowości stacjonowały najpierw wojska rosyjskie, a potem niemieckie. Od najmłodszych lat pomagała rodzicom w pracach gospodarczych i opiekowała się młodszym rodzeństwem. Lubiła się modlić wspólnie z rodziną oraz sama. Jako dziecko opowiadała rodzeństwu o swoich przeżyciach duchowych, napotykać na ich niedowierzanie¹⁹. Jej młodsza siostra pracowała jako służąca, opiekując się małymi dziećmi, a Faustyna jeszcze jako Helena wyjechała w wieku szesnastu lat do Łodzi, gdzie pracowała jako pomoc domowa²⁰. Nie uzyskała zgody rodziców na wstąpienie do zakonu i wróciła do pracy służącej. Po kilku latach wyjechała z Łodzi do Warszawy, gdzie pukała do furty kilku zakonów, aż w 1924 r. została przyjęta do Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia. Zgromadzenie zajmowało się resocjalizacją dziewcząt. Należała do sióstr drugiego chóru, czyli zajmujących się pracą fizyczną. Zgodnie z przyjętymi wówczas w tym zgromadzeniu podziałami siostry pierwszego chóru, pochodzące z zamożnych rodzin, były wychowawczyniami dziewcząt oraz wykonywały pomocnicze czynności związane z posługą religijną. Natomiast Faustyna pracowała w piekarni, ogrodzie, kuchni i w magazynie odzieży. Była również furtianką. Przełożone kierowały ją do domów zakonnych w różnych miastach II Rzeczypospolitej: w Warszawie, Płocku, Wilnie i Krakowie, ale posyłała ją też do siedzib zgromadzenia położonych w małych miejscowościach: Kiekrzu, Walendowie, Derdach²¹. Zachorowała na gruźlicę płuc i przewodu pokarmowego. Objawy choroby wystąpiły po złożeniu przez nią pierwszych ślubów zakonnych w 1928 r. Kilka razy została skierowana przez przełożonych na leczenie w szpitalach i sanatoriach chorób płuc. Zmarła w Krakowie w październiku 1938 r.

DZIENNICZEK – „PISANE TAJEMNICE SUMIENIA”

Tekst spisany przez Faustynę ma cechy dziennika intymnego nieprofesjonalisty²². Autorka zaczęła pisać z polecenia spowiedników: ks. prof. Michała Sopoćki i o. Józefa Andrasza SJ. Dodatkowo wielokrotnie podkreślała, że to Jezus nakazał jej pisanie (np. Dz. nr. 6, 459, 895, 965 i inne²³),

¹⁹ Tamże, s. 26-27.

²⁰ Tamże, s. 32.

²¹ Tamże, s. 376, 381-386.

²² Zob. K. ŁĘCKI, *Inny zapis...*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012, 85-105.

²³ Wszystkie odnośniki do tekstu źródłowego, jakim jest *Dzienniczek*, mają numerację paragrafów przyjętą w pierwszym polskim wydaniu opatrzonym zgodą władz kościelnych. Zob.

by ludzie poznali dobroć i łaskę Bożą²⁴. Liczyła się z upublicznieniem zapisków po śmierci, ale do zeszytów włożyła kartkę ostrzegającą ciekawskich, że tekst można czytać po przejrzeniu go przez jej spowiedników, siostry winny mieć zgodę przełożonych, by poznać jej „tajemnie sumienia”²⁵.

Pierwszy wpis, który pojawił się w lipcu 1934 r., gdy Faustyna była w Wilnie, to sentencja „Miłosierdzie Boże w duszy mojej”, następnie zapisała wiersze o treściach religijnych (Dz. 1, 2), później modlitwę, aż wreszcie spisała retrospektywnie wspomnienia wydarzeń związane z przyjęciem do klasztoru latem 1924 r. Siostra otrzymała nakaz od spowiednika, by odtworzyć zapisy, które znalazły się we wcześniejszej wersji tekstu zniszczonego przez autorkę wiosną 1934 r., gdy jej „kierownik duszy”, ks. Michał Sopoćko, przebywał na pielgrzymce w Ziemi Świętej. Potem ten sam kapłan polecił jej, oprócz odtworzenia poprzednich treści, notowanie na bieżąco przeżycia²⁶. Chronologia tekstu jest nieuporządkowana pod względem zapisywanych wydarzeń, autorka podaje bowiem daty, ale czasami opisuje doświadczenia przy użyciu zwrotu „w pewnej chwili”. Faustyna prowadziła *Dzienniczek* w ukryciu przed siostrami. Notuje przeżycia, często znajdując się w łóżku na wieczornym spoczynku lub będąc w szpitalu na leczeniu. W tekście rękopisu nie ma skreśleń lub poprawek autorki. Fragmenty, które zostały wypowiedziane przez Jezusa, zostały podkreślone przez siostrę według sugestii jej spowiednika, ks. prof. Sopoćki. Ostatnie zdania pisała, kiedy była już bardzo chora, w czerwcu 1938 r.²⁷ Oryginały zeszytów siostry Faustyny znajdują się w Krakowie-Łagiewnikach, w siedzibie jej zakonu.

Święte Oficjum po konsultacjach z biskupami wydało zakaz rozpowszechniania kultu Miłosierdzia Bożego proponowanego przez siostrę Faustynę w *Dzienniczku*²⁸. Zakaz obowiązywał od 1959 do 1978 r. Został cofnięty przez Kongregację Nauki Wiary na pół roku przed wyborem Karola Wojtyły na papieża. Wcześniej, w 1968 r. w Watykanie rozpoczął się proces beatyfikacyjny siostry Faustyny. Wreszcie w 1993 r. odbyła się beatyfikacja zakonnic, a w 2000 r. kanonizacja.

Dzienniczek Sługi Bożej S.M. Faustyny Kowalskiej, Kraków: Zgromadzenie SS. Matki Bożej Miłosierdzia 1983.

²⁴ J. MRÓWCZYŃSKI, *Wprowadzenie*, w: *Dzienniczek Sługi Bożej S.M. Faustyny*, s. XXI

²⁵ Tamże, s. XXII.

²⁶ Tamże, s. XXIII.

²⁷ E.K. CZACZKOWSKA, *Siostra Faustyna*, s. 324-325.

²⁸ E.K. CZACZKOWSKA, *Papież, który uwierzył. Jak Karol Wojtyła przekonał Kościół do kultu Bożego Miłosierdzia*, Kraków: Wydawnictwo ZNAK 2016, s. 45-53.

MIKROŚWIATY: SNÓW I MARZEŃ ORAZ RELIGIJNY

Podstawowy dylemat siostry Faustyny przedstawiony w *Dzienniczku* dotyczył wprost jej świata przeżywanego w różnych okresach życia. Zakonnica zadawała sobie pytanie o istotę stanów, które doświadczała, słyszała skierowane do niej pytania Jezusa: „[...] dokąd cię cierpień będę i dokąd Mnie zwodzić będziesz?” (Dz. 9,6) czy rozkazy: „jedź do Warszawy, tam wstąpisz do klasztoru” (Dz. 10,1) oraz „Idź do tego kapłana i powiedz mu wszystko, a on ci powie co masz dalej czynić” (Dz. 12, 5).

W nocy, podczas snu widziała Jezusa, który powiedział, że pokaże jej, za kogo ma się modlić (Dz. 20). Siostra dalej opisuje, że Anioł Stróż zaprowadził ją do czyśćca, gdzie zobaczyła Matkę Bożą przynoszącą cierpiącym duszom ulgę. Napisała również, że innej nocy usłyszała prośbę zmarłej siostry zakonnej, by zwróciła się za pośrednictwem mistrzyni nowicjatu o modlitwę za jej duszę. Faustyna pyta: „czy to sen czy jawa?” Usłyszana prośbę wykonuje jednak mimo wahań, a zmarła po kilku dniach dziękuje jej za wstawiennictwo słowami: „Bóg zapłać!” (Dz. 21,8).

Osoby z najbliższego otoczenia Faustyny – w tym mistrzyni nowicjatu – wskazują młodej zakonnicy, że jej kontakty z Jezusem to złudzenie, bo doświadczają tego wyłącznie święci (Dz. 29,12). Kiedy Faustyna zwierza się w konfesjonale ze swoich rozterek, uzyskuje od kapłana odpowiedź: „[...] może to być od Boga, ale może być także i złudzeniem” (Dz. 34). Inny spowiednik także mówił o złudzeniach, które mogą występować (por. Dz. 74,6). Faustyna była przekonana, że niepewności były zewnętrzne, a w swoim wnętrzu odczuwała Boga, który ją przenikał. Ta opozycja „wewnętrzne” i „zewnętrzne” będzie jej towarzyszyła przy podejmowaniu innych wyzwań.

Będąc w nowicjacie, siostra Faustyna doświadczyła podczas snu obecności św. Teresy od Dzieciątka Jezus. W tym okresie Faustyna przeżywała „trudności” (Dz. 150,3), o których napisała, że „były wewnętrzne i połączone z trudnościami zewnętrznymi”. Modliła się o pomoc za pośrednictwem św. Teresy, a we śnie zobaczyła świętą i zaczęła z nią rozmowę. W pierwszym zapisanym przez siebie zeszytce, który później został wydany jako część *Dzienniczka*, opisała to wydarzenie następująco:

W piątym dniu nowenny śni mi się św. Teresa, ale jakoby była jeszcze na ziemi. Ukryła przede mną świadomość, że jest świętą, i zaczęła mnie pocieszać, żebym się nie smuciła z powodu tej sprawy, ale więcej ufała Bogu. Mówi mi, że i ja cierpiałam bardzo wiele, a więcej ufała Bogu. Mówi mi, że i ja cierpiałam bardzo wiele, a ja nie bardzo dowierzałam jej, że ona dużo cierpiała, i mówiłam jej, że

mnie się zdaje, że ty nic nie cierpisz. Jednak Teresa św. odpowiedziała mi przekonywująco, że wiele cierpiała i powiedziała mi: Siostrzo, niech Siostra wie, że na trzeci dzień Siostra tę sprawę załatwi jak najpomyślniej. Kiedy ja nie bardzo chciałam jej wierzyć, wtem ona daje mi poznać, że jest święta. W tej chwili duszę moją napełniła radość i mówię do niej. – Tyś jest święta, a ona mi powiedziała, że tak, jestem święta, i ufaj, że sprawę tę załatwisz na trzeci dzień. I powiedziałam do niej, Tereniu święta, powiedz mi, czy będę w niebie? – Odpowiedziała mi, że będzie Siostra w niebie. – A czy będę świętą? – Odpowiedziała mi, że będzie Siostra święta. – Ale Tereniu, czy ja będę tak święta, jak Ty, na ołtarzach? A ona mi odpowiedziała – ta[k], będziesz święta jak i ja, ale musisz ufać Panu Jezusowi. [...] To jest sen i jak to mówi przysłowie: sen mara, a Bóg wiara, ale jednak na trzeci dzień załatwiłam tę trudną sprawę jako mi powiedziała, z tak wielką łatwością. Jak mi powiedziała dosłownie się spełniło wszystko co do tej sprawy. To jest sen, ale on miał swoje znaczenie. (Dz. 150, 12).

Faustyna dowiedziała się, że trudności będą pokonane, co zapisała w *Dzienniczku*. Dodała, że zostały one przewyciężone w takim czasie, na który wskazywała święta z Lisieux. Autorka *Dzienniczka* była świadoma, że doświadczyła kontaktu ze świętą Teresą we śnie, a ludowe porzekadło nakazało jej traktować tę rzeczywistość jako męczącą uludę, ale dla niej było to ważne wydarzenie (Dz. 150,82). Zapowiedziane przez Teresę od Dzieciątka Jezus rozwiązanie trudności nastąpiło, zdaniem Faustyny, bardzo szybko. Faustyna była przekonana, że było to widzenie o charakterze proroczym, a nie nocny koszmar.

Jezus z kolei kontaktuje się z Faustyną nie tylko podczas snu. Widziała go, gdy była dzieckiem po nabożeństwie niesporów podczas adoracji Najświętszego Sakramentu w kościele parafialnym w Świnicach Warckich oraz później, kiedy jako młoda dziewczyna, jeszcze przed wstąpieniem do zakonu, była z rówieśnikami w Łodzi na zabawie i zobaczyła oblicze Jezusa wydanego na śmierć (Dz. 9,4). Rejestruje to widzenie swoimi zmysłami – wzrokiem i słuchem. Przyszła zakonnica ma pewne wątpliwości co do realności swoich widzeń. Na początku nie jest przekonana, czy Jezus nie jest zjawą, ale stopniowo jej wahania rozwiewają się, gdy ukazująca się jej postać zapowiada wydarzenia, które realizują się w mikroświecie jej codziennego życia.

Później, podczas życia zakonnego Jezus zwraca się do niej o wszystkich porach dnia, co siostra Faustyna zaznacza w *Dzienniczku*. Ukazuje się m.in. w postaci małego, rocznego dziecka nieopodal ołtarza, ulicznego żebraka przychodzącego po prośbie do furty klasztornej, a najczęściej jako mężczyzna w białej szacie. Mówi do niej również za pośrednictwem księdza

rekolekcjonisty, kiedy kapłan wygłasza naukę na temat zapowiedziany wcześniej w widzeniu. Jezus przychodzi ją wyspowiadać w szpitalu i przybiera postać o. Andrasza SJ, co Faustyna zauważa po spowiedzi. W takich sytuacjach zakonnica nie ma wątpliwości, że choć styka się ze zmysłowymi postaciami innych osób (żebraka, rekolekcjonisty, spowiednika), to doświadcza słów – prośb, napomnień, komentarzy – wypowiedzianych przez samego Jezusa.

W *Dzienniczku* znajdują się zapisy o zachowaniu osób, które niechętnie lub złośliwie zachowują się wobec Faustyny. Niektóre z sióstr zakonnych nawet upokarzały ją. „Histeryczko”, „wizjonerko” to określenia stosowane przez jedną z sióstr przełożonych wobec Faustyny. Były też i siostry, które uznawały, że: „[...] Siostra Faustyna musi być bardzo blisko Boga, że ma siłę znieść tyle cierpień” (Dz. 126). Swoje cierpienia taiła przed otoczeniem. Kiedy znajdowała się w celi i bała się, że nie ma w nikim oparcia napisała:

W tym usłyszałam głos w duszy: **Nie lękaj się, Ja jestem z tobą** – i jakieś dziwne światło oświeciło mój umysł i poznałam, że nie powinnam się poddawać takim smutkom, i jakaś siła napełniła mnie i wyszłam z celi z nową odwagą do cierpień. (Dz. 129).

Zakonnica zdaje sobie sprawę, że celem jej życia jest niebo, a na drodze do świętości napotka wiele cierpień. Zaznaczyła, że droga krzyżowa to jedyna i zarazem najkrótsza droga, która prowadzi do nieba. W *Dzienniczku* można zauważyć jak mikroświat religijny zaczyna dominować, przenika do mikroświata snów i marzeń. Wypełnia również mikroświat życia codziennego.

ŚWIAT WSPÓŁCZESNYCH I „MOTYWY AŻEBY”

Jak siostra Faustyna uznała, że to co słyszała i widziała doświadczała, nie jest ułudą, a rzeczywistością? Dla zakonnicy prawdziwość doświadczeń wiązała się ze zjawiskami, które spotykały ją i jej bliskich w niedalekiej przyszłości. To był świat jej życia codziennego i życia zakonnego. Stosując perspektywę fenomenologiczną, można zauważyć, że autorka *Dzienniczka*, komunikując się i działając w obrębie wszystkich przeżywanego mikroświatów, przekonała się, że ma do czynienia z przekazaniem jej przez doświadczanie postaci (Jezusa, świętych – zmarłych) „MOTYWÓW AŻEBY” (*Um-zu-Motiv*), czyli porządkujących jej działanie aktów celowych zorientowanych

na przyszłość²⁹. Siostra ze Zgromadzenia Matki Bożej Miłosiernej traktuje spotykanego Jezusa nie jako ułudną zjawę, ale jako realną postać, bo słyszy od niego zachętę do działań, które realizują się już w niedalekiej przyszłości. Tego typu fenomen („MOTYW AŻEBY”) różni się od klasycznego „samospełniającego się proroctwa” czy „efektu Pigmaliona”³⁰. Samospełniająca się przepowiednia (inaczej: prawo socjologiczne lub twierdzenie Thomasa) to fałszywa definicja sytuacji, która wywołuje nowe działania ludzi, sprawiających, że początkowo nieprawdziwa koncepcja staje się prawdziwą³¹. Siostra Faustyna uznaje prawdziwość widzeń w obrębie mikroświatów, bo doświadcza zapowiedzianych interwencji Jezusa w sprawy ze świata natury (stany przyrody) oraz świata nadprzyrodzonego (uwolnienie innych dusz od cierpień czyśćcowych, łaski wpływające na grupy różnego typu – wychowanki siostr, mieszkańców Wilna, naród polski).

Żaden z tych zespołów osób nie działa zgodnie, by początkowo nieprawdziwa koncepcja stała się koncepcją prawdziwą, jak to ma miejsce w przypadku samospełniającego się proroctwa³². Ilustracją samospełniającego się proroctwa może być sytuacja w powieści Cervantesa, kiedy otoczenie Don Kichota akceptuje jego definicję sytuacji i dostarcza mu informacji zgodnych z jego oczekiwaniami³³.

W przypadku doświadczeń siostry Faustyny mamy do czynienia z inną sytuacją. Jezus na prośbę zakonnicy sprawia, że zjawiska przyrody (pogoda – „Faustynka ucisza burzę”) nagle zmieniają się, będąc znakiem opieki i interwencji Bożej. Ale spotykają ją też oznajmione wcześniej wydarzenia związane z nieoczekiwaną zmianą planów ludzkich (działania przełożonych zakonnych, kapłanów, pacjentów).

Ważna sytuacja dla działającej jednostki i jej otoczenia występuje w trakcie uzgadniania z przełożonymi jednego z podstawowych zadań, jakie Jezus stawia przed Faustyną. Pierwszym jej celem ma być głoszenie prawdy o Miłosierdziu Bożym za pośrednictwem obrazu „Jezu, ufam Tobie”. Faustyna oznajmia treść widzenia najpierw spowiednikowi, a potem przełożonej, która

²⁹ A. SCHÜTZ, Th. LUCKMANN, *Strukturen der Lebenswelt*, Frankfurt: Suhrkamp 1979, cz. 1, s. 253-270.

³⁰ R.K. MERTON, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, Warszawa: PWN 1982, s. 462-476; R. ROSENTHAL, *Pygmalion Effects: Existence, Magnitude and Social Importance*, „Educational Researcher”, 16/1987, s. 37-40.

³¹ R. K. MERTON, *Teoria socjologiczna*, s. 464.

³² Tamże.

³³ A. SCHÜTZ, *Don Kichot i problem rzeczywistości*, „Literatura na świecie” 1985, nr 2, s. 262-265.

oczekuje znaku, że widzenie jest rzeczywistością. Potem oznajmia, że we wnętrzu usłyszała słowa Jezusa: „**Dam poznać przełożonym przez łaski, których udzielię przez ten obraz**” (Dz. 51,6) [podkreślenie oryg. w *Dzienniczku*]. To coś, co ma wydarzyć się w przyszłości, może niedostępne jeszcze dla zwierzchników siostry Faustyny, ale dla samej zakonnicy doświadczonych, przeżytych już w mikroświecie życia zakonnego. Można uznać, że z perspektywy innych – współczesnych i następców, czyli osób żyjących w czasach i po śmierci zakonnicy, którzy doświadczają mikroświata przeżyć religijnych – uprawomocnieniem tego, co przeżyła Faustyna, są doświadczenia, które przypisują pośrednictwu obrazu Jezusa namalowanego według jej rad³⁴. To perspektywa świata społecznego współczesnych i następców. Dla niej są to „MOTYWY AŻEBY”, które formułowane są na poziomie procesu eksternalizacji. Chciałbym zauważyć, że działania Faustyny nie mają cech „MOTYWÓW PONIEWAŻ”, które związane są z przeszłością, czyli reinterpretacją czynów pod wpływem terażniejszości³⁵. Dwie klasy motywów: „AŻEBY” i „PONIEWAŻ” wyodrębnia się z punktu widzenia działającej jednostki.

Innym zadaniem, które miała wypełnić zakonnica, było założenie nowego zgromadzenia. To wyzwanie było dla niej źródłem wielu silnych rozterek i wątpliwości, bo musiałaby opuścić Zgromadzenie Matki Bożej Miłosiernej, w którym złożyła śluby wieczyste. Nie wiedziała, co robić. Głos wzywający do czynu był silny, ale przyjęte na ślubach reguły zakonne, znane i obowiązujące, niezawieszane. Siostra opracowała i spisała w *Dzienniczku* regułę nowej wspólnoty, pielęgnującej kult Miłosierdzia Bożego, ale ojcem założycielem zgromadzenia został później, po śmierci zakonnicy, jej spowiednik („kierownik duszy”) ks. prof. Michał Sopoćko. To ten kapłan wskazał malarza, który namalował obraz według wskazówek siostry Faustyny. Ksiądz Sopoćko uprawomocnia doświadczenia, które relacjonuje mu zakonnica. Nie oznacza to, że nie ma wątpliwości. Dla kapłana oparciem okazuje się tradycja kościelna związana z pojęciem miłosierdzia.

Siostra przeżywa nie tylko stany wątpliwości lub pewności związane ze spotkaniem z Jezusem, ale doznaje skrajnej rozpacz i stanu ciemności, odrzucenia przez Boga, którego doświadczyło w swoim życiu wielu świętych (m.in. św. Jan od Krzyża czy św. Matka Teresa z Kalkuty). Faustyna przezwycięża rozpacz z pomocą mistrzyni nowicjatu, która w sytuacji granicznej

³⁴ E.K. CZACZKOWSKA, *Cuda świętej Faustyny*, Kraków: Wydawnictwo ZNAK 2014.

³⁵ A. SCHÜTZ, Th. LUCKMANN, *Strukturen der Lebenswelt*, s. 261; A. SCHÜTZ, *O wielości światów*, s. 133-135.

w celu rozkazuje nowicjuszcze na mocy reguły posłuszeństwa mobilizację i porzucenie stanów zwątpienia. Tego typu rozkaz okazuje się skuteczny i zakonnica uzyskuje wewnętrzną równowagę.

Kiedy siostra Faustyna zachorowała na gruźlicę, doznawała silnych cierpień, mimo to wykonywała swoje zakonne obowiązki, pracując fizycznie na rzecz wspólnoty. Spotykało ją niezrozumienie ze strony innych sióstr. Trafiała do szpitala i nie przestała realizować celu swojej miłosiernej misji. Pomimo cierpień związanych z chorobą i zadaniami, które wypełniała dzięki komunikacji w obrębie mikroświata religijnego, odczuwała spokój (Dz. 143). W *Dzienniczku* notuje, że stan harmonijnego wyciszenia i obecność trzech Osób Trójcy Świętej odczuwa po rozmowie w konfesjonale i dzięki wierności wewnętrznym natchnieniom (Dz. 175).

Zgodnie z poleceniem Jezusa siostra Faustyna prosi biskupa wileńskiego o zgodę na modlitwy o miłosierdzie dla świata oraz powstanie nowego zgromadzenia (Dz. 585). Kościelny hierarcha zgadza się tylko na modlitwy o miłosierdzie, natomiast w sprawie powołania zgromadzenia zaleca wyczekiwanie. Zawsze w przypadku wątpliwości mechanizmami uzgodnienia sfer istotności w mikroświatach siostry Faustyny są cnota pokory i posłuszeństwo wobec przełożonych zakonnych, spowiedników i biskupa. Nawet jeżeli spotyka wśród spowiedników księdza, który kwestionuje objawienia, jakich ona doznaje, to zakonnica posłuszna jest jego zaleceniom (Dz. 643). Doświadcza z tego powodu nowej sytuacji granicznej, związanej z wątpliwościami i cierpieniem. Prowadzi dialog z Jezusem. Spowiednik zmienia swoją opinię i przy następnej okazji, kiedy raz jeszcze usłyszał, co widziała i przeżywała zakonnica (Dz. 646), przyznał, że doświadcza rzeczywistości, a nie złudzeń. Faustyna przeżyła w swoim mikroświecie religijnym wiele widzeń, których z perspektywy socjologii fenomenologicznej należy nadać status doświadczeń intersubiektywnych osoby religijnej. Intersubiektywnych, bo wpisują się w doświadczenia innych, którzy już o podobnych przeżyciach mówili lub pisali.

Ziemia ojczysta – Polska, kraje zagrożone wojną domową – Rosja, Hiszpania oraz piekło, niebo i czyściec to rzeczywistości przez nią widziane i opisane w *Dzienniczku*. W tych przestrzeniach działa zasada podstawowa – Boża sprawiedliwość, a przede wszystkim Boże miłosierdzie, które góruje nad wszelkimi zasadami opisywanymi w księgach świętych. To zasada podstawowa rzeczywistości doświadczanej przez siostrę Faustynę.

ZAKOŃCZENIE

Tragedia Don Kichota polega na odkryciu w toku przygód, że ludzie – reprezentanci mikroświata życia codziennego (giermek i inni) – akceptują jego rycerski świat, udając, że jest prawdziwy, a on – rycerz – musi przystąpić do negocjacji z nimi, kupczenia, by uzyskać potwierdzenie swoich przeżyć³⁶. Szlachcic porusza się w obrębie samospełniających się prorocstw, a definicję sytuacji stale odtwarza wespół z otoczeniem.

Siostra Faustyna odkrywa swoją misję w powołaniu do życia zakonnego i głoszeniu orędzia o Bożym Miłosierdziu. Napotyka na żarty i szyderstwa ze strony otoczenia. Tylko kilka osób przekonuje się, że świat jej doświadczeń jest zgodny z rzeczywistością zapisaną w księgach świętych i w kościelnej tradycji. Dodatkowo osoby te przekonują się, że relacje Faustyny są autentyczne. Pod pojęciem autentyczności rozumiem – zgodnie z klasykami socjologii interakcji – działanie, w którym wykonawca „nie wie z góry, co będzie robił, i robi to jedynie ze względu na efekt, jaki chce uzyskać”³⁷. Doświadczając prawd objawionych, spotykają siostrę Faustynę cierpienia fizyczne i duchowe. Ksiądz Józef Tischner dowiódł, że to nie jest „żebraczy spektakl”, o którym pisał Fryderyk Nietzsche w *Antychryście*, bo wiara Faustyny odkrywa sens cierpienia dla ratowania innych, nie poniża innych i nie ma w niej zazdrości o najwyższe dobro³⁸. Zakonnica przekonała się, że podstawową zasadą – możliwą i realną – bytu jest Boże Miłosierdzie. Wynik doświadczeń życiowych ustalił się podczas testów, w których dużą rolę odegrały „MOTYWY AŻEBY”. Działania i motywacje Faustyny były zorientowane na przyszłość, ale jej podstawową kategorią czasu była terażniejszość – „dzis”. Siostra Faustyna kończy *Dzienniczek* wpisem: „Dzis otacza mnie Majestat Boży. Nie umiem sobie nijak dopomóc, aby lepiej się przygotować. Ogólnie ogarnięta jestem przez Boga”, ostatnie zaś, niedokończone zdanie w tekście rozpoczyna się słowami: „Staram się o ciszę, o ciszę wewnętrzną, abym mogła słyszeć jego głos... (Dz. 1828).

Świat religijny dominuje nad wszelkimi innymi obszarami rzeczywistości zakonnicy, a jego podstawowe prawo polega na wsłuchaniu się w Boże słowo. Gdy Faustyna zmarła w małej separatce domu zakonnego, w klasztornej dokumentacji odnotowano to wydarzenie wpisem, który podkreślał jej

³⁶ A. SCHÜTZ, *Don Kichot i problem rzeczywistości*, s. 266.

³⁷ E. GOFFMAN, *Człowiek w teatrze życia codziennego*, Warszawa: PIW 1981, s. 118.

³⁸ J. TISCHNER, *Siostra Faustyna i Fryderyk Nietzsche*, „Tygodnik Powszechny” 1999, nr 2, s. 8 lub w: *Drogi i bezdroża miłosierdzia*, Kraków: ZNAK 2015, s. 83-85.

zjednoczenie z Bogiem oraz podporządkowanie w działaniu woli Bożej³⁹. Takie było przekonanie siostry zakonnej, która prowadziła „księgę zmarłych”.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Dzienniczek Sługi Bożej S.M. Faustyny Kowalskiej, Kraków: Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia 1982.

OPRACOWANIA

- CZACZKOWSKA E.K., *Siostra Faustyna. Biografia świętej*, Kraków: Wydawnictwo ZNAK 2012.
- CZACZKOWSKA E.K., *Papież, który uwierzył. Jak Karol Wojtyła przekonał Kościół do kultu Bożego Miłosierdzia*, Kraków: Wydawnictwo ZNAK 2016.
- HUSSERL E., *Soziale Ontologie und deskreptive Soziologie (um. 1910)*, w: TENŻE, *Zur Phaenomenologie der Intersubjektivität. Texte aus dem Nachlass. Erster Teil: 1905-1920*, The Hague: Martinus Nijhoff 1973.
- KRASNODEBSKI Z., *O związkach fenomenologii i socjologii. Wprowadzenie*, [w:] *Fenomenologia i socjologia. Zbiór tekstów, wyb. i red. Z. Krasnodębski*, Warszawa: PWN 1989.
- ŁĘCKI K., *Inny zapis. „Sekretny dziennik” pisarza jako przedmiot badań socjologicznych*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego 2012.
- MIKOŁEJKO Z., *Św. Maria (Faustyna Helena Kowalska) Sługa szalona i zbuntowana*, w: TENŻE, *Żywoty świętych poprawione*, Warszawa: Iskry 2004.
- ROSENTHAL R., *Pygmalion Effects: Existence, Magnitude and Social Importance*, „Educational Researcher” 16 (1987), No. 9, s. 37-41.
- RÓŻYCKI I., *Nabożeństwo do Miłosierdzia Bożego. Studium teologiczne „Dzienniczka” bł. s. Faustyny Kowalskiej na temat Nabożeństwa*, Kraków: Pracownia AA 1999.
- STROJNOWSKI J., *Siostra od miłosierdzia*, „Charaktery. Magazyn psychologiczny” 1998, nr 4, s. 40-42.
- SCHÜTZ A., LUCKMANN Th.: *Strukturen der Lebenswelt*, Frankfurt: Suhrkamp 1979.
- SCHÜTZ A., *Don Kichot i problem rzeczywistości*, tłum. D. Lachowska, „Literatura na Świecie” 1985, nr 2, s. 269-284.
- SCHÜTZ A., *O wielości światów*, tłum. B. Jabłońska, Warszawa: Zakład Wydawniczy NOMOS 2008.
- TISCHNER J., *Drogi i bezdroża miłosierdzia*, Kraków: Wydawnictwo ZNAK 2015.

INTERNET

- <http://zgromadzenie.faustyna.org> Zgromadzenie Sióstr Jezusa Miłosiernego. Historia ZSJM.
- <http://www.misericordiadei.eu> Wspólnota Sióstr Jezusa Miłosiernego. Historia.
- SULIKOWSKI R., *Cela w Płocku. ‘Dzienniczek’ Siostry Faustyny w świetle psychologii*, <http://www.katolik.pl/cela-w-plocku---rdquo-dzienniczek-rdquo--siostry-faustyny-w-swietle-psychologii,22424,416,cz.html>.

³⁹ E.K. CZACZKOWSKA, *Siostra Faustyna*, s. 326.

ONTOLOGIA SPOŁECZNA LITERATURY RELIGIJNEJ –
MIKROŚWIATY SIOSTRY FAUSTYNY KOWALSKIEJ
I PROBLEM RZECZYWISTOŚCI

Streszczenie

Przedmiotem analizy jest tekst spisany przez s. Faustynę Kowalską zatytułowany *Dzienniczek*, który ma cechy dziennika intymnego nieprofesjonalisty. Posługuję się koncepcją teoretyczną Alfreda Schütza, by przedstawić mikroświaty działającej jednostki. Moja teza brzmi następująco: *Dzienniczek* można traktować z perspektywy socjologii fenomenologicznej jako zapis świata działania zakonnicy, która doświadcza odkrycia powołania, komunikując się w obrębie różnych mikroświatów. Podstawowym obszarem jest dla niej mikroświat religijny. Zgodnie z projektem ontologii społecznej poszukuję prawd ogólnych, dotyczących form bytu społecznego. Siostra Faustyna została kanonizowana w 2000 r. *Dzienniczek* uznaje się obecnie za najczęściej tłumaczone na języki obce dzieło spisane po polsku.

Słowa kluczowe: mikroświat; motywy „ażeby” i „ponieważ”; socjologia fenomenologiczna.

SOCIAL ONTOLOGY OF RELIGIOUS LITERATURE:
SISTER FAUSTYNA KOWALSKA'S MICROWORLDS
AND THE PROBLEM OF REALITY

Summary

The subject of the analysis is the text written by Sister Faustyna Kowalska entitled *Diary: Divine Mercy in My Soul*, which has the characteristics of an intimate journal of a non-professionalist. I am using the theoretical concept of Alfred Schütz to present the sub-worlds of an acting individual. My thesis sounds as follows: The *Diary* can be treated from the perspective of phenomenological sociology as a record of the world of the nun's action, which experiences the discovery of a vocation, communicating within various sub-universes. The basic area for her is the religious sub-world. According to the project of social ontology, I am looking for general truths regarding forms of social existence. Sister Faustyna was canonized in 2000. The *Diary* is now considered to be the most frequently translated work written in Polish.

Key words: sub-world; motives 'in-order-to' motives and motives 'because'; phenomenological sociology.